

^ August Van Cauwelaert in uniform, ca. 1914-1916.
[Antwerpen, Letterenhuis]

BIJDRAGE

RIK VAN CAUWELAERT

‘T VOLK IS VOOGD EN MEESTER MOEDE

August Van Cauwelaert (1885-1945) trok na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog als vrijwilliger naar het front. Hij raakte zwaar gewond en zou geen deel uitmaken van de Frontbeweging. Maar hij telde er tal van vrienden en zou zijn oudere broer Frans meermaals waarschuwen voor de breuk die zich in de Vlaamse beweging dreigde te voltrekken.

“We leefden tal van levens in de werveling van de campagnes en ontzagen onszelf nooit, maar toen we succes hadden en de nieuwe wereld daagde, doken de oude mannen weer op en eigenden zich onze overwinning toe om de wereld te herscheppen naar het vroegere beeld dat ze kenden.” Het is een bekende passage uit de inleiding bij *Zeven Zuilen van Wijsheid*, waarin T.E. Lawrence zijn ontgoocheling neerschreef over de afloop en het resultaat van de Eerste Wereldoorlog. Eenzelfde ontgoocheling tastte in heel Europa een generatie aan die vier jaar in de loopgrachten en moddervelden had doorgebracht en die de zinloosheid van de Grote Oorlog aan den lijve had ondervonden.

Die teleurstelling staat ook te lezen in een commentaar in *Het Vlaamsche Land*, een familieblad dat de dichter August Van Cauwelaert in 1919 lanceerde. De wereld die hij achter zich had gelaten om als vrijwilliger naar de oorlog te trekken, bestond niet meer. Wat hij bij zijn terugkeer van het front in het bevrijde België vond, beviel hem niet. *“De Fransgezinde furie vierde na de oorlog hoogtij en vele Vlamingen waren het spoor bijster. Ongezworen vertegenwoordigers van de openbare orde daagden voor de vierschaar en journalisten die waren neergedaald van de heilige heuvel van Sainte Adresse stelden zich aan als onbeëdigde rechters over de Vlaamsgezinden. Vlaamse gemeenteraden gaven blijk van jammerlijke lafheid uit vrees dat hun vaderlandsliefde mocht worden in verdenking gebracht. Volksvertegenwoordigers, senatoren en provincieraadsleden die aan leraars en beambten de raad hadden gegeven onbezoldigde interims waar te nemen, zwegen lijk ver-*

moord en hoge functionarissen aten hun woord en eisten zware straffen voor onderhorigen die niets anders hadden gedaan dan hun bevelen uitgevoerd. Hadden we het zelfs niet gehoord dat onze Vlaamse Academie een ogenblik voornemens is geweest een man als Jules Persijn, dien Holland ons benijdt, uit haar doorluchtige gezelschap te sluiten. Het waren dagen van patriotisme of liever van patriotardisme bij opbod."

August Van Cauwelaert was een boerenzoon. Hij werd op oudejaarsdag 1885 geboren in Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek. Hij was zeer jong toen zijn moeder stierf. Naderhand zou Hendrik, zijn oudste broer, het ouderlijke landbouwbedrijf overnemen. Frans en hij gingen studeren. Aanvankelijk huppelde Gust mee in het spoor van de vijf jaar oudere broer: eerst naar Hoogstraten, een van de kweekscholen van het flamingantisme, daarna rechtenstudies in Leuven. Na zijn stage bij de Antwerpse advocaat en militante daensist Hector Lebon leek hem een baliecarrière te wachten. Als jonge dichter worstelde hij nog met de invloeden van Guido Gezelle en Karel Van de Woestijne. Hij verloofde zich met Marie De Vriendt, dochter van kunstschilder en politicus Juliaan De Vriendt, die mee aan de basis lag van de Gelijkheidswet van 1898, die het Nederlands op gelijke voet stelde met het Frans voor het uitvaardigen en publiceren van wetten en Koninklijke Besluiten. Een verlovingswaarmee hij even in een knoop raakt na zijn ontmoeting met de Nederlandse schrijfster en dichteres Annie Salomons. Die leerde hij in Antwerpen kennen tijdens het Nederlands Taal- en Letterkundig Congres van 1912. Salomons logeerde bij Frans Van Cauwelaert en werd door Gust doorheen het Congres gechaperonneerd.

Voor zijn vertrek naar het front nam hij afscheid van Salomons, ook al had hij, zoals hij toegaf in een brief aan zijn schutsvrouw Marie Belpaire, *"niet de moed om te spreken / het bittere woord dat ons scheidt..."*. De vooroorlogse jaren waren voor Gust een heerlijke tijd, *"toen de mensen in Europa nog vol zelfvertrouwen waren en meenden dat het elk jaar beter zou gaan in de wereld"*, zoals zijn vriendin Annie Salomons schreef in haar *Herinneringen aan de oude tijd*.

Hij was al 29 toen hij zich eind 1914 aanmeldde om naar het front te vertrekken. Bij het uitbreken van de oorlog was hij samen met zijn oudere broer Frans en diens gezin naar Nederland uitgeweken, eerst naar Roozendaal dan naar Den Haag en Scheveningen. Frans Van Cauwelaert werd er secretaris van het Officieel Belgisch Comité voor Nederland en maakte al meteen plannen voor allerhande publicaties. Opgegroeid en levend in een afgesloten en zorgeloze omgeving, was de confrontatie met het rauwe frontleven hem een gruwel. *"Na het eerste stotend contact met de ruwe werkelijkheden van het soldatenleven had hij geen zin voor dichten"*, getuigde aalmoezener Jozef Pauwels na zijn dood in *Dietsche Warande en Belfort*. Zijn schaarse oorlogsverzen uit die periode zijn patriotistisch, zoals *'Voor Koning Albert'* of nogal gezwollen, zoals in *'Voor onze weggevoerden'* en *'Voor mijn jongens'*.

Na een opleiding in marstempo in het Franse Caen was Gust begin 1915 aan het front gearriveerd in de buurt van Ramskapelle. Hij was een van de 'blauwe kapoten',

Belgische rekruten die bij gebrek aan beter in het hemelsblauwe Franse uniform werden gestoken. Hij werd ingedeeld bij de eerste compagnie van het eerste bataljon van het 13de linieregiment. Dat was een Waals regiment uit de provincies Namen en Luxemburg, met wat schaarse Vlamingen uit het Leuvense. De 'blauwe kapoten' moesten de Belgische verhoudingen herstellen. *"In die dagen was er nog lang geen sprake van Vlaams Commando"*, getuigde aalmoezenier Pauwels, die het grootste deel van het officierenkorps al 'onbenullig' wegzette. *"De hoop was nu gevestigd op de jonge generatie universitaires, die met August Van Cauwelaert aan het front was gearriveerd"*, schreef hij.

In mei 1915 organiseerde Gust in zijn bataljon een studiekekring. De eerste vergaderingen vonden plaats in Adinkerke en soms in Alveringem, waar Cyriel Verschaeve over zijn *Judas* vertelde en anti-Duitse liedjesteksten declameerde. Verschaeve was dan al een ster onder de Vlamingen aan het front. Marie Belpaire ging 'onze gevierde West-Vlaamse dichter' graag in Alveringem opzoeken, o.m. samen met de Deense schrijver Johannes Jörgensen. De dweperige Joris Van Severen, die zich toen nog Georges liet noemen, omschreef hem in zijn oorlogsdagboek als een *"zwaarddoordenkende geest"*. Gust Van Cauwelaert was niet echt gesteld op Verschaeve. Diens *"schijndiepe vaagheden"* gingen hem steeds meer tegensteken. Toch stak in de nagelaten papieren van Gust Van Cauwelaert een notitieblok met de patriottische en strijdlustige verzen van Cyriel Verschaeve die tijdens de oorlogsjaren 1914-1916 verschenen in *De Belgische Standaard*, zoals *Lied van de Duitse Adelaren* (9-10 april 1916): *"Zij vlogen van hun rotsen, / De harden en de trotschen, / Groot Duitschland's Keizersadelaren; / Met bergtop-hoogmoed in 't gemoed, / Met bergsteen-hardheid in het bloed / En bergkoude in hun staren..."*.

Enkele dagen voor het verschijnen van dat strijddicht, in de nacht van vrijdag 7 april 1916, werd Gust Van Cauwelaert zwaar gewond afgevoerd. Bij herstellingswerken aan verschansingen ter hoogte van de huidige IJzertoren-site werd hij door een straal van drie shrapnelkogels vol in de rug geraakt. Twee projectielen verbrijzelden zijn rechterschouderblad, een derde doorboorde zijn rechterlong en kwam er aan de borstkant weer uit met een dusdanige kracht dat zijn zwarte kapotjas losgerukt werd. Het nachtelijke incident staat beschreven in het onuitgegeven *Op 't Belgisch front niets te signaleren*, de oorlogsherinneringen van zijn sergeant Pieter-Jan Vanderelst, die hem samen met andere toegesnelde soldaten naar de eerste hulppost droeg. Het nieuws van zijn verwonding ging als een stovuur langs de Belgische loopgrachten. Zijn vriend en zwager Dom Franco de Wyels, de latere abt van Affligem die dienst had genomen als aalmoezenier en brancardier, werd weinige uren later op de hoogte gebracht door Samuel De Vriendt, de toekomstige schoonbroer van Gust. Marie Belpaire vernam het nieuws een dag later in Alveringem van Cyriel Verschaeve, tijdens een bezoek in het gezelschap van Jörgensen. Het nieuws van zijn verwonding werd vermeld in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* onder de signatuur van correspondent Karel Van de Woestijne, die duidelijk geëmotioneerd was door het frontbericht: *"Een schok door het hart, een steek in de keel, weldra de tranen die den blik vertroebelen: August Van Cauwelaert is gewond; wij zien onzen goeden Gust liggen, de borst doorboord, wit en zijgend, in een ver hospitaal, waar wij niet heen kunnen..."*

Toen Gust Van Cauwelaert gewond raakte, was een Vlaamse Frontbeweging nog niet gevormd. Door zijn optreden als officier had Gust aanzien verworven. Uiteraard was hij als broer van Frans Van Cauwelaert de man die soldatenklachten aanhoorde en die de spanningen tussen Franstalige bevelhebbers en de Vlaamse manschappen registreerde. Maar tot voor zijn verwonding werden aan het front vooral de gebeurtenissen in bezet België en het optreden van de activisten heel nauwgezet gevolgd en becommentarieerd. Zo schreef Gust een stevige terechtwijzing aan het adres van Stijn Streuvels, die zich door Leo Picard had laten overhalen om uittreksels van zijn *Oorlogsdagboek* te publiceren in *De Vlaamsche Post*, een krant die eigendom was van de Duitse bezetter. En er waren de eerste berichten over Vlaamse kopstukken die bereid werden gevonden om aan de door de bezetter vervlaamste Gentse universiteit te doceren. De berichten over de bevriende Jules Persijn, die eerst wel en dan weer niet les zou geven in Gent, riepen vragen op bij Gust en bij andere Vlamingen achter het front.

In Nederland ging het hard in de strijd tussen Frans Van Cauwelaert en Julius Hoste aan de ene kant en andere kant de uitgevers van *De Vlaamsche Stem*. Die werd met Duitse middelen opgekocht door de Nederlandse Duitsgezinde schrijver, politicus en ambtenaar Frederik Carel Gerretson, die optrad als stroman van de Duitse legatie. Gerretson, ook bekend onder zijn dichterspseudoniem Geerten Gossaert, had voor de oorlog aan de Brusselse universiteit gestudeerd, onder meer bij socioloog Emile Waxweiler, de directeur van het Instituut Solvay, die ironisch genoeg tijdens de oorlog door koning Albert werd uitgestuurd om met de Duitsers over een aparte vrede te onderhandelen. De stichting van het weekblad *Vrij België* door Van Cauwelaert en Hoste was op de eerste plaats gericht tegen *De Vlaamsche Stem* en tegen de Duitse propaganda. Een van de slachtoffers in de strijd was de dichter René De Clercq, die wellicht niet eens op de hoogte was dat *De Vlaamsche Stem* via Gerretson met Duits geld werd gefinancierd, maar die toch loyaal bleef. De hele episode zette August Borms aan tot zijn bekende diatribe in *Het Vlaamsche Nieuws* dat in Antwerpen verscheen: "*Van Cauwelaert, wat hebt jij met uw broeders gedaan?*"

In een brief aan Gust, die de toedracht wilde kennen van wat er in Nederland en in België aan de hand was, schreef Frans Van Cauwelaert op 29 november 1915: "*De lastercampagne tegen mijn persoon neemt met iedere dag in België grotere omvang. Er is daar werkelijk een bende werkende, welke niets ontziet en het is onvermijdelijk dat wanneer leugens altijd maar herhaald worden, dat er toch iets blijft van hangen. Zoo heeft b.v. Borms voor wien ik, zoals jij weet, altijd zoveel gedaan heb, in een van de laatste nummers van zijn blad 'Het Vlaamsch Nieuws' een artikel geschreven onder den titel 'Van Cauwelaert wat hebt jij met uwe broeders gedaan' en waarin het wordt voorgesteld alsof ik tijdens den oorlog de Vlamingen aan God weet welk belang had verkocht en zoo schrijven en beledigen die mensen maar altijd door, zonder ooit eens de elementaire behoefte te gevoelen van aan mijzelf eens te vragen of de feiten die worden aangebracht echt of onecht zijn. Ik vind het meer dan betreurenswaardig voor de toekomst van het Vlaamse volk. Er ontwikkelt zich in sommige middens een geestelijke verwarring, welke later alleen door een krachtig ingrijpen door de jonge Vlamingen, welke van het front zullen terugkeren zal kunnen worden gezui-*

verd. Wees echter overtuigd dat ik mij al die gemeenheden, welke tegen mijn persoon zijn gericht, niet meer aantrek dan volstrekt nodig is. Maar het is jammer dat een mens weer zoveel tijd moet verliezen, die beter zou kunnen worden besteed om recht te zetten wat ze hebben omgeworpen of krom gemaakt.(...)"

Enkele maanden later, op 8 maart 1916, kwam Frans Van Cauwelaert terug op de Duitse manoeuvres rond de Gentse hogeschool: *"We zijn op het ogenblik zo goed als geheel afgezonderd van België, zelden nog komt er iemand met betrouwbare berichten over, zodat het moeilijk is om ons een juist denkbeeld van den toestand in het bezette gebied te vormen. De hoofdkwestie welke er onder Vlamingen op dit ogenblik besproken wordt, schijnt te zijn of zij mede gaan of niet met een vervlaamsing der Gentse Hoogeschool door de Duitsers bewerkt. De groep van degenen welke zijn overgegaan tot het uitgeven van de nieuwe Vlaamse bladen in België is er natuurlijk voor, maar de meest gezaghebbenden zijn en blijven er tegen (...)"*

Een van die gezaghebbenden was de dichter en Gentenaar Karel Van de Woestijne die in september 1916, terwijl Gust Van Cauwelaert herstelde in het Zuid-Franse Cannes, in een lange vertrouwelijke brief vanuit Laken aan Frans Van Cauwelaert bedroefd laat weten *"(...) dat wij onder de voorstanders der tegenwoordige vervlaamsing van de Gentse Universiteit mannen aantreffen die we voor ons eigen kamp hadden kunnen bewaren (...)"* De dichter voegde eraan toe: *"Ik zal niet zeggen, als enkele overlopers, dat de regering daar al de schuld van draagt: de regering kan niet aansprakelijk worden gemaakt voor zulk gebrek aan vaderlandsliefde. Maar wij menen toch, mijne vrienden en ik, dat de regering veler afvalligheid had kunnen beletten. Een paar maal heeft zij weliswaar vage beloften gedaan: wij zouden, zonder nadere omschrijving, krijgen wat wij wensen (...) als beloning dan. Dit laatste argument is al niet zeer gelukkig gekozen; het gebrek aan stiptheid vermindert nog het betrouwen dat men wekken moest. Zal of wil de regering ons de hogeschool geven, (...). Hadde zij ons dit verklaard, dan ware het sedert lang amen en uit met de droeve scheuring onder de Vlamingen, en...de regering zou de eerste geweest zijn om er de vruchten van te plukken. Nu nog kan zij, met een bericht van den correspondent te Havre van de N. Rott. Ct veel goed maken. Gij stelt u bezwaarlijk voor, beste Vriend, hoezeer wij hier naar zo'n woord verlangen, het voor nu als voor de toekomst hoogstnodig achten."*

Net als tal van Vlamingen aan het front had Gust Van Cauwelaert niet het minste vertrouwen, laat staan achting voor de Belgische regering in Le Havre. Zijn streekgenoot Rik Borginon noemde de Belgische regering *"een kwakzalverkomiteit"*. De Vlamingen waren lang niet de enige die daar zo over dachten. In zijn *Journal d'un attaché d'ambassade* citeerde de Franse schrijver-diplomaat Paul Morand generaal Henri Berthelot, een stafmedewerker van generaal Joffre, die de Belgische premier Charles de Broqueville en de minister van Buitenlandse Zaken Eugène Beyens omschreef als *"deux prétentieux imbéciles"*. Zijn goede vriend Ernest Claes, die in Le Havre voor de regering werkte, schreef hem over zijn werkkring: *"Je valt te midden van de stupideste stommelingen die in België grootgebracht zijn. Je kunt je geen hoop lafaards voorstellen als die kereltjes. Dat zijn mijn kameraden (...)"*.

Tijdens zijn verblijf in de Villa Anastasia, een hersteloord voor officieren in Cannes (Frankrijk), bleef Gust Van Cauwelaert perfect op de hoogte van de frontperikelen. Hij kreeg er het bezoek van vrienden als Jozef Simons, van zijn zwager Dom Franco, die ooit bemiddelde tussen de prille Frontbeweging en de redactie van *De Belgische Standaard*. Hij correspondeerde met zijn vriend Ernest Claes in Le Havre en met volksvertegenwoordiger en arts Alfons Van de Perre, een trouwe medestander van zijn broer.

Verpleegsters die hem meteen na zijn verwonding hadden verzorgd, hielden hem op de hoogte van de drijfverijen van de legerleiding en van de veiligheidsdiensten. Zo ontving hij een (ongedateerde) brief van verpleegster Eugenie Claes die hem toevertrouwde: *“De militaire overheid is gedwongen geweest op hare strafmaatregelen terug te komen door de tussenkomst van ministers. Daarom nemen ze nu wraak door geheime valse maatregelen. Onderluitenant [Leo] De Nayer [die in oktober 1918 zou sneuvelen] is naar een C.I. [Centre d’Instruction] gezonden. Bij aalmoezenier [Jozef] Pauwels kwam men huiszoekingen doen. Hij wordt verplaatst naar het Vle L.A. zonder dat hem toegestaan werd aan iemand goeden dag te zeggen. Te 8 uur ’s morgens moest hij weg zijn. Het schijnt dat de Sûreté twee valse beschuldigingen houdt staan. Maar het schoonste van al: de beschuldigde krijgt geen inzage of geen kennis der stukken. Door zulke eenzijdigheid worden maatregelen genomen.”*

Het klopt wat Marnix Gijsen in 1965 zei tijdens een lezing voor de Poëziedagen in Meise, naar aanleiding van de twintigste verjaardag van de dood van Gust: *“Het kwam niet bij hem op te roepen dat het vaderland kapot moest, omdat hij klaar zag dat alleen reeds door hun zwaartekracht de Nederlandssprekende burgers zo niet de overmacht in de staat moesten krijgen, dan toch stellig hun rechtmatig aandeel daarin zouden heroveren.”* Daar bleef Gust op de lijn van zijn broer. Zo zou hij naderhand protesteren tegen een motie van het Comité van de Vlaamse bedevaarten naar de IJzer, waarin gesteld werd dat het offer door de Vlaamse soldaten gebracht in de Grote Oorlog door België wordt opgeëist. Als lid van het comité schreef hij: *“Dat offer heb ik samen met tienduizenden Vlaamse jongens vrijwillig gebracht. Ik wou aan alle Vlaamse oud-strijders vragen hun eigen nobel verleden niet te verloochenen.”*

Maar door de informatie die hem bereikte, stond Gust Van Cauwelaert dichter bij de Frontbeweging dan zijn broer Frans. Die achtte hij te goedgelovig in zijn contacten met de Belgische regering en met koning Albert. Meermaals waarschuwde hij Frans dat hij op het punt stond het prestige te verspelen, dat hij voor de oorlog had opgebouwd bij de Vlaamse studenten die nu aan het front vochten. Eind december 1916 schreef hij aan Frans: *“Het feit dat gij geloofd hebt in de beloften die van hogerhand gedaan werden aangaande onze zaak, en dat vertrouwen hebt meegedeeld, heeft u kwaad gedaan, geloof me”*. Enkele maanden later, op 22 maart 1917, stuurde Frans een lange brief naar zijn broer in Cannes, nadat hij eerst een exemplaar had toegezonden van zijn door *Vrij België* uitgegeven *Losse bladen over staatkunde*. Daarin antwoordde hij op diens waarschuwingen en lichtte hij zijn houding toe:

*“Ik kan u geruststellen. Uw vrees dat ik mijn programma om wie dan ook te ontzien zou beperken of verzwakken, is volledig ongegrond. Ik behoef u niet te zeggen hoeveel waarde ik hecht aan uw oordeel en nog minder dat ik de bemerkingen welke gij mij doet over mijne tijdelijke terughoudendheid opneem zoals ze het verdienen, n.l. als een blijf van uwe grote liefde zowel voor mijzelf als voor onze zaak. Ik begrijp trouwens volkomen het gevoel van verbittering dat gij in uzelf en dat ook onze jongens in zich dragen tegenover onze bewinds-
mannen. Niet alleen begrijp ik dit gevoel, maar ofschoon dat ik niet zo rechtstreeks als onze vrienden uit het leger de zedelijke kwetsuren onderga die hen worden toegevoegd door een bestuur dat de prijs van bloed niet schijnt te kennen, deel ik zelf deze stemming. En daarom geloof mij, gij vergist u wanneer gij meent dat ik mijn politiek gemengd heb, zij het dan maar met een greintje, vertrouwen.*

De enige redding zal liggen in onze krachtdadigheid en ge weet, dat te gepasten tijde ik met alle kracht zal weten aan te pakken, indien ons geen recht volledig geschiedt. Maar het zou voor onze zaak op dit ogenblik een zelfmoord zijn om over het algemeen verder te gaan dan 'Vrij België' doet. Ten eerste geloof ik niet dat op dit ogenblik van onze regering zelfs met een krasser optreden, veel is te bereiken en aan stoplappen hebben wij genoeg. Het enige gevolg van een politiek, die rechtstreeks tegen de regering zou zijn gericht, zou alleen wezen, dat wij ons zelf den toegang tot onze jongens zouden versperren en nu er geen beroep noch op de openbare opinie noch op de volksvertegenwoordiging mogelijk is, dat wij ons hoofd zouden steken in een lus welke onze vijanden ongetwijfeld voor ons gereed houden. Maar wat erger is, iedere poging, welke wij in die richting doen, en ieder protest dat wij uiten, wordt onmiddellijk misbruikt door de Activisten om voedsel te verzamelen voor hun verderfelijke politiek. De verantwoordelijkheid welke de drijvers van het Activisme tegenover onze Vlaamse Beweging hebben genomen, is onberekenbaar. Zij zijn niet alleen de schuld van een heilloze verdeeldheid, maar zij zijn de oorzaak dat het aan de Vlamingen onmogelijk is geweest om tijdens den oorlog zoveel indruk ten goede mogelijk te maken, op de openbare opinie en de regering, en ze zullen onze een nalatenschap overlaten van volkshaat, welke nog vele jaren op de werkzaamheid van de Vlamingen zal wegen. De mannen van de Raad van Vlaanderen hebben niet alleen openlijk verraad gepleegd tegenover de Belgische staat, maar hun verraad tegenover de Vlaamse Beweging is niet minder openlijk en gij moest eens de stukken lezen, welke sommige van die kerels schrijven in Duitse bladen of tijdschriften. B.v. in het laatste nummer van de Tat, een tijdschrift uitgegeven bij Diederichs in Jena, schreef Vermeersch Gustaaf, dat 'een groep van Activisten de Duitsers als hun bevrijders juichend zijn tegemoet gegaan bij hun inval in België en dat de Duitsers onmiddellijk in Vlaanderen moeten optreden met dezelfde krasheid als in Polen. Want dat de Vlaamse Beweging alleen door de Duitse bajonetten - hijzelf gebruikt deze woorden - kan worden gered'. Zoudt ge zo'n kerels niet moeten opknopen aan de Lieve Vrouwetoren? Welnu het zou onze Vlaamse Beweging grote schade berokkenen indien wij aan dergelijke politiek enig voedsel moesten geven en dat is de grote reden, waarom ik mij meer terughoudend toon dan gij in uw schrijven wenst. Onze jongens op het front kunnen zich daar natuurlijk niet voldoende rekenschap van geven. Ze ondergaan de eenzijdige invloed van de misbruiken van het franskiljonisme, waaronder zij lijden, maar in het bezette gebied groeit met de dag en terecht de volkshaat tegen al wat Duits is. Het is mijn plicht te zorgen dat niettegenstaande

alle klippen, onze Beweging in de rechte lijn hare continuïteit beware en wij zijn in Holland beter geplaatst dan waar ook om geheel het terrein te overzien. Is het niet mogelijk onze jongens van de noodzakelijkheid van de door ons gevonden gedragslijn te overtuigen, dan moet ik aan de toekomst overlaten om hen daarvan te overtuigen, maar het zou een gebrek aan politieke zelfbeheersing zijn indien ik, om te beantwoorden aan de ontstemming welke bij onze jonge mannen heerst, de weg dien ik gekozen heb, moest wijzigen. Ik hoop, dat na hetgeen gij zult hebben vernomen van de Raad van Vlaanderen en zijn aanhang, gij tot mijn inzicht geheel zult gekeerd zijn."

Nog voor hij vertrok uit Cannes om via Bordeaux terug te keren naar Nederland, kon Gust Van Cauwelaert alleen maar vaststellen dat zijn broer en de Frontbeweging lijnrecht tegenover elkaar stonden. Het debacle van het activisme in bezet België scherpte de tegenstellingen nog aan. Nog voor zijn vertrek uit Cannes ontving hij een brief van officier Jef Rombouts, een vriend en ook een medestander van zijn broer Frans, die hem vertelde dat hij via omwegen had gehoord over beroering op het thuisfront "wegens de fanatieke anti-Vlaamse en louter politieke dwarsdrijverijen van kardinaal Mercier" en over "geheim konkelfoes tussen Mercier en Broqueville nopens de oprichting der Vlaamse universiteiten". Maar Rombouts vroeg Gust zijn broer te waarschuwen dat er in bezet België weinig sympathie bestond voor *Vrij België* en dat men eraan twijfelde of *De Standaard* na de oorlog onder dezelfde leiding van vroeger zou stand houden. "Die gedachte dringt hier [aan het front] ook door", benadrukte Rombouts.

In brief van 18 februari 1918 vernam hij dan weer van Frans: "Wat een warboel wordt het in Vlaanderen. Ik geloof dat de leiders van het activisme wezenlijk krankzinnig aan het worden zijn. Gelukkig zijn ze niet talrijk en niet gewichtig genoeg om onze Vlaamse zaak bij het volk in het diskrediet te brengen. Ze zijn bezig zoveel haat op zich te laden dat ze het onmogelijk een dag langer zouden kunnen uithouden in België indien de Duitse handen niet achter hen stonden.

De ellende is dat hun tasten en de al te duidelijke oogmerken met welke de Duitsers trachten te grijpen in onzen taalstrijd zo belemmerend werken op de heropleving van ons volksbewustzijn. Al goed dat de franskiljons en ons staatsbestuur gezorgd hebben voor de duchtige ontwikkeling van den Vlaamse geest onder onze strijdende jongens en uitgewekenen. Misschien zal het ook den bek snoeren aan enige haters van onze Vlaamse gedachten dat er in den laatsten tijd ook enige Walen zijn opgestaan die zich even schuldig maken tegenover het land als de Activisten."

- > Het activistische blad *De Toorts* suggereert dat Eerste Minister De Broqueville rekende op de volledige verfransing van België na de oorlog en dat hij daarmee ook Frankrijk – gepersonifieerd door een dame met Franse cocarde – ter wille wou zijn. [ADV, VY 553]

DE TOORTS

„Na den oorlog zal er geen Vlaamsch
meer gesproken worden.”

(De Fransch-Belgische Pers).

I.S. VAN MENS.

Belgiës eerste minister Baron de Brocqueville, wijzend naar de gesneuvelde Vlamingen :
— „Na den oorlog, chère amie, zullen die hun Vlaamsch niet meer noodig hebben!”

De verdeeldheid binnen de Vlaamse beweging die Gust had voorspeld, was een feit toen hij in augustus 1919 werd gedemobiliseerd. Hij kwam als oorlogsinvaliden uit de strijd. Dat en de hulp van zijn broer bracht hem de benoeming van vrederechter in Kontich. In 1924 nam hij de leiding over het literaire blad *Dietsche Warande en Belfort* over van de depressieve Jules Persijn. Met politiek heeft hij zich nooit openlijk gemengd. Al was hij het die Frans aanmaande de rug te rechten toen die onder vuur kwam te liggen van Rex en VNV, die hem van financieel geknoei beschuldigden. Volgens Anton Breyne, een medewerker van *Elckerlyc*, het blad dat Frans Van Cauwelaert in de jaren dertig uitgaf, en de latere hoofdredacteur van *De Nieuwe Gids*, was het Gust die met goed gevolg zijn oude frontmaten optrommelde om zijn broer bij de daarop volgende verkiezingen te ondersteunen. Want diens politieke loopbaan hing aan een zijden draadje.

Wat Gust echt dacht over de regering in Le Havre schreef hij tijdens de oorlog al neer in een gedicht dat een aantal van zijn vrienden zoals Jef Rombouts zeker kenden, want ze hebben eruit geciteerd. Maar om zijn broer niet te hinderen, liet hij het weg uit zijn bekendste bundel *Liederen van Droom en Daad* die in 1918 bij de Nederlandse uitgeverij Van Dishoeck verscheen, geïllustreerd door Samuel De Vriendt.

VOOR ONZE REGERING

*Hoelang nog belooft ge ons met zeegnenden mond
en smijt ons wat brood lijk een hongrigen hond.
En paait ons: "Wat roept ge nu koppig om recht,
leert harden en buigen, leert zwijgen en vecht."*

*Wat vergt ge dan meer van ons lamme geduld,
Wat eischt ge nog meer als den tol van een schuld,
Eert ge, eindelijk, in dank voor ons edele bloed
de dagende vrijheid van Vlaanderen begroet.
Ons volk had zijn deel aan de smart van ons land,
van 't uur dat ons leger om 't vaandel gestand,
d'alstarrigen strijd voor zijn leven begon
op 't lied van het recht en de maat van 't kanon
't En baatte. Want tegen het schonderende gebons
Weerstonen geen dammen van levende brons.
De mannen begaven, maar stremden nog voet
voor voet het geweld van den werlenden vloed.
Toen sloeg door de lucht een krankzinnig gekarm.
Van toren tot toren ontwaakte 't alarm:
"Laat huis en laat have en uw loeiende vee
en spoedt naar het Noorden of vlucht over zee."
't Volk ijde in het wilde over 't golvende land,
Getroost wie zijn leven nog redde uit den brand.*

*De kindren huilden van honger en schrik
maar de ouderen wendden bijwijlen den blik
en zagen in d'angst van hun raadloze vlucht
den gloed van hun dorp op de donkrende lucht.
O schande, als ge doolt met den trots van uw kracht,
Maar hongrig en ziek voor de dreigenden nacht
Moet beedlen bij vreemde om een plaatske aan den haard.
O leed, als ge uw kindren lijk ballingen baart
Of, moede van jaren of zwaarder verdriet,
Nooit weder uw huis of uw landeke ziet.*

*Toch bleef hun één troost in hun nood en hun smart;
Want vrij was hun geest en het woord van hun hart,
Wijl duizenden leerden de gloeiende schand
maar slaven te zijn in hun eigene land,
en worden gedreven, gesleurd en gedrild
bejaagd en gevangen lijk schadelijk wild,
en hebben voor 't eerst in hun maatloze ellend,
den somberen vloek van den honger gekend.*

*Maar hooger in glorie, de bloedige, staat
Ons jongelingschap met zijn offrende daad.
Ze en telden hun dooden noch maten hun bloed,
ze sloten hun rangen met razender moed,
en sloegen den machtige en reddden hun land,
en reddden de wereld op Vlaanderen's strand.
Maar nòg duurt de strijd voort en iederen dag
nog sneuvlen de besten voor 't heil van hun vlag,
en doopen den Yzer en drenken het veld
met 't bloed dat uit honderden aderen welt;
en straks als de Heeren van Havre in stoet,
geridderd als helden, met zalvenden groet,
weer vrij door ons dorp en steên zullen gaan,
dan merken de graven hun feestelijke baan.*

*Arm volk dat in den eigenen lande geknecht,
uw kindren laat slachten voor eer en voor recht,
dat doolt zonder hoop en dat lijdt zonder troost,
met de' eeuwigen angst voor uw vechtende kroost;
dat doodlijk te moede en de voeten doorwond
ten laatste bezwijkt op den slijkkrigen grond,
al huivrend van koorts in uw armlijke pij.
De Heeren van Havre treden voorbij,
maar voelen uw klacht als een smet op hun ziel*

*en wenden schijnheilig hun hoofd en hun hiel.
O Vlaanderen, wie redt zoo ge zelven niet redt;
wie vecht voor uw vlag zoo ge u zelf niet verzet
met vlammende woord en met durvende daad
en, recht voor uw rechten, de schuldigen slaat...
... Gij wacht op het uur, en het uur is niet ver.
dan is er geen dam die uw vaart nog versper;
dan is er geen banvloek, geen wet meer of dwang
die langer u doemt in uw schandlijk gevang.*

*En gij, die het bloed van ons kindren miskent,
die 't volk als een kudde van runderen ment,
maar langzaam de lamste gemoederen sart,
gaat voort met uw huichlend bedrijf en verstart
in hartlooze schande. Want dra rijst de dag,
dat ge ijst en verbleekt in de rust van uw lach,
daar ge onweer van stemmen en hameren hoort,
en koppige beuken op deinzende poort.
Want dulden wordt lafheid en smeeken een hoon.
Eerst krijgen de rijnlandsche schurken hun loon
Dan drijven we op 't dansen van trommel en fluit
De schaamtlooze Heeren van Havre er uit.*

Ook een ander gedicht tegen de regering in Le Havre bleef ongepubliceerd.

AAN HEER VAN HAVRE

*De oorlog mag nog jaren duren,
't Land nog zwaarder leed verduren,
Heer van Havre heeft geen nood;
't Volk mag voor het vaandel sterven,
Vuur en dak en voedsel derven,
Heer van Havre heeft zijn brood.*

*Havre heeft zich zelf gemeten
't Woekerloon en 't ongeweten,
't Onverdiende brood bedeed;
Havre draagt aan 't hart geen zorgen,
Slinkt het geld, het land zal borgen,
Dat beschaamd zijn last verheelt.*

*'t Volk gedwee borgde erf en landen,
Borgde de'arbeid zijner handen,
Borgde bed en dak en disch,*

*Borgde een zilveren kleinood,
't Allerlaatste, van lieve doode,
Roerende gedachtenis.*

*Dan, niets meer dan 't recht te vechten;
Zelfs geen moed zichzelf te rechten,
Moe ter dood en nood het hoogst!
Wijl de meester niet in jaren,
Borg ter schuur, van zwaarder aren,
Onverhoopt- en goudner oogst.*

*Sterft het land, het sterft in eere!
Havre zal zijn trots verneeren
Tot een hulde voor de baar;
Zal het lijk met frazen tooien,
Zal het hullen in de plooiën
Van zijn zegenend gebaar...*

*'t Laatste brood en 't laatste leven,
't Schoonste en sterkste kroost te geven
Voor den zege van het recht!...
Kende ooit volk een strijd zo heilig...
Voor wie trouw, maar... ver en veilig
Voor zijn land met woorden vecht.*

*Heer van Havre, wacht! Ter handen
Gloeit de geesel van uw schande;
Havre nu keert de kans;
't Volk is voogd en meester moede,
't Volk zal u met pook en roede
Leeren d'eersten leeuwendans.*

Na de oorlog liet Gust Van Cauwelaert ook zijn ontgoocheling in koning Albert de vrije loop in een gedicht dat hij schreef ter gelegenheid van 11 juli 1919.

*TOT KONING ALBERT
Koning dezer lage landen,
Zit uw Hoogheid nog ten troon;
Houdt ge uw scepter nog in handen,
Draagt uw hoofd nog krans of kroon?*

*Voelt ge nog de kracht te breken
Lafheid, onwil en verzet;*

^ Koning Albert liet zich na de oorlog als een held fêteren. Overal in het bevrijde land rezen standbeelden op, zoals dit monumentaal ruitersstandbeeld van de 'Koning Ridder' aan de Ganzepoot in Nieuwpoort. August Van Cauwelaert schreef tijdens de oorlog gezwollen verzen ter ere van de koning, maar na de oorlog uitte hij zijn ontgoocheling. [ADV N, VFA 2427]

*Waagt ge nog het woord te spreken
Dat gebiedt als wil en wet.*

*Zoudt ge uw helm en heir verraden,
Wordt ge uw zuiver zwaard ontrouw;
Deinst ge nu voor durf en daden,
Bergt ge uw boodschap in berouw?*

*Viert ge uw naam nog van: Gerechte,
Keert ge in schande uw schoon bedied;
Duldt ge als wacht een keur van knechten,
Voert uw vuist dan roede of riet?*

*Schop van troon en treën de heeren,
Die met lint en ridderkruis,
't Wapen en de leus onteeren,
Albert, van uw vorstelijk huis.*

*Haat en hoon en straffen striemen
Nek en rug als knout en koord.
Koning, wrok en opstand kiemen
Waar de liefde is uitgemoord...*

De drie gedichten werden lang na de dood van Gust Van Cauwelaert teruggevonden in een mapje dat hij netjes had opgeborgen, met daarop in potlood: "*Nooit te publiceren*". De dichter zou het ongetwijfeld hebben begrepen dat die tijdsdocumenten na een eeuw opsluiting worden bevrijd uit hun map.

*Alle geciteerde brieven maken deel uit van het August Van Cauwelaert-archief.